

Dyslexieprotocol



INHOUDSOPGAVE

	blz.
Waarom een dyslexiedossier?	2
Wat is dyslexie?	2
Handelingsplannen	3
Compensatie en dispensatie	4
Dyslexie en zorgverzekering	5
Vermoeden van dyslexie, en dan???	6
Groep 1 en 2	7
Groep 3	8
Groep 4	8
Groep 5 t/m 7	9
Groep 8	9
Bijlagen:	10
1. KIJK observatielijst 'auditieve waarneming'	11
2. Herkenningslijst	13
3. Observatieformulier groep 3	18
4. Observatieformulier groep 4	21
5. Observatieformulier groep 5- 8	24

1. WAAROM EEN DYSLEXIEPROTOCOL???

In Nederland heeft ongeveer tien procent van de leerlingen op de basisschool moeite met leren lezen. Niet goed kunnen lezen heeft verstrekkende gevolgen voor de gehele schoolloopbaan en het functioneren in onze geletterde maatschappij. Preventie van leesproblemen en het zo vroeg mogelijk verhelpen ervan is een belangrijke taak waar wij als basisschool voor staan. Dit protocol is een handleiding voor de leerkrachten van De Hobbitstee. Het geeft handvatten om stagnaties in de ontwikkeling van beginnende geletterdheid en de lees- en spellingontwikkeling van de leerlingen op De Hobbitstee systematisch te signaleren en te volgen.

Naast het signaleren en volgen van de leerlingen is ook het handelen van groot belang. Hoe eerder problemen worden opgespoord, des te groter de kans dat interventies het gewenste effect hebben. Om de hardnekkigheid van de lees- en/ of spellingproblemen vast te kunnen stellen, moet je kunnen aantonen dat na een (vroegtijdige) onderkenning en een periode van planmatig opgezette begeleiding het automatiseringsprobleem bij de leerling zich onverlet blijft voordoen.

WAT IS DYSLEXIE???

Dyslexie wordt gekenmerkt door een hardnekkig tekort in de automatisering van de woordidentificatie (lezen) en/ of schriftbeeldvorming (spellen), die ondanks intensieve remediale hulp blijft bestaan. De stoornis is in verreweg de meeste gevallen het gevolg van problemen op het terrein van de fonologische verwerking en de toegankelijkheid van taalkennis. De problemen spitsen zich toe op het vlot en accuraat herkennen van de klankstructuur van woorden (bij lezen) en het vlot en accuraat omzetten van schrift in een corresponderende klankcode (bij spellen). De definitie die officieel in Nederland wordt gehanteerd, luidt als volgt;

Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door hardnekkig probleem met het aanleren en het accuraat en/ of vlot toepassen van het lezen en/ of spellen op woordniveau.

Er moet een onderscheid worden gemaakt in een leerling met lees- en/ of spellingproblemen en een leerling met dyslexie. Dat dit onderscheid niet eenvoudig is mag duidelijk zijn. Tussen uitmuntende lezers en zeer zwakke lezers (dyslectici) is sprake van een glijdende schaal in leesprestaties. Het is dus niet mogelijk om een duidelijke scheidslijn te trekken tussen leesproblemen en dyslexie zonder daar specifieke afspraken over te maken.

In Nederland vind de classificatie van dyslexie plaats aan de hand van de volgende kenmerken of symptomen:

Het vaardigheidsniveau van lezen op woordniveau en/ of spelling ligt beduidend onder het geen van het individu, gegeven diens leeftijd en omstandigheden, gevraagd wordt (criterium van achterstand).

Het probleem in het aanleren en toepassen van het lezen en/ of spellen op woordniveau blijft bestaan, ook wanneer voorzien wordt in adequate remediërende instructie en oefening (criterium van didactische resistentie).

Dyslexie is een complex probleem, dat verder gaat dan niet goed kunnen lezen en/ of spellen. Het heeft invloed op het hele cognitieve functioneren en, als het niet op tijd wordt onderkend, ook op de sociaal- emotionele ontwikkeling van de leerling.

Belemmeringen die dyslexie met zich meebrengen zijn:

Trage verwerkingssnelheid van (talige) informatie. Dit heeft te maken met een algemeen automatiseringsprobleem. De prestaties nemen dan ook zichtbaar af bij dubbeltaken en werken onder tijdsdruk (toetssituaties).

Niet begrijpen van complexe vragen, terwijl de leerling het antwoord wel weet. Ze hebben moeite met het plannen en vasthouden van de volgorde van denkstappen.

Onthouden van meervoudige instructies, terwijl de leerling de afzonderlijke taken wel kan uitvoeren. Dit heeft te maken met het feit dat dyslectici vaak een beperkt korte termijn geheugen hebben.

Het onthouden of ophalen van namen uit het geheugen.

Auditieve en/ of visuele perceptie. De snelheid waarmee auditieve en/ of visuele informatie wordt verwerkt in het brein. Dit uit zich in moeite hebben met het overschrijven van het bord en (snel) opschrijven van informatie die wordt gedictieerd door de leraar.

Een stoornis in de spraak-/ taalproductie, zoals woordvindingsmoeilijkheden.

Veel dyslectici hebben een 'slordig' handschrift. Aandacht bij het schrijven gaat vaak naar het foutloos schrijven en niet naar lettervormen.

Rekenproblemen. De meeste dyslectische leerlingen hebben moeite met sommige aspecten van rekenen. Bijvoorbeeld met (snel) hoofdrekenen, leren van tafels en onthouden van wiskundige symbolen. Daarnaast komt voor het omdraaien van getallen boven de 10, problemen met volgorde, leesfouten bij vraagstukken die woorden bevatten.

Op De Hobbitstee streven we er naar op zo jong mogelijke leeftijd te ontdekken of een kind een achterstand ontwikkelt van lezen en/of spellen. Wanneer dit het geval is, is er mogelijk sprake van dyslexie.

Om dit te weten te komen zullen de leerkrachten de lees- en spellingsontwikkeling goed volgen. Het leren lezen en spellen wordt in de groepen 1 en 2 voorbereid door het stimuleren van een goede taal- spraakontwikkeling en het aanbieden van voorbereidende leesactiviteiten. Vandaar dat wij op de Hobbitstee al in de groepen 1 en 2 extra observeren om te zien of er kinderen zijn die aanleg hebben voor dyslexie. Dit doen we in deze groepen met observatie-items uit de KJK (bijlage 1).

HANDELINGSPLANNEN

Individuele handelingsplannen worden gemaakt voor leerlingen met een vermoeden van dyslexie.

De handelingsplannen die worden opgesteld voor de individuele leerling voor lezen en/ of spelling hebben haalbare doelen (SMART) en beslaan een periode van 20 weken (half jaar).

De handelingsplannen worden met de ouders besproken bij aanvang van het handelingsplan. Na evaluatie van het handelingsplan wordt deze ondertekend door de ouders.

Hoe begeleid je nu leerlingen met (vermoeden van) dyslexie?

Effectieve begeleiding van leerlingen kenmerkt zich door betekenisvol leren, instructie en de rol van de begeleider. De begeleiding omvat remediëring, compensatie en dispensatie, en ondersteuning in de sociaal-emotionele ontwikkeling.

Lezen en spellen zijn geen op zichzelf staande vaardigheden, maar onderdelen van het proces van schriftelijke communicatie. Begeleid leerlingen met dyslexie daarom in een betekenisvolle context. Een vaardigheid slijpt over het algemeen sneller en beter in wanneer leerlingen zich er iets bij kunnen voorstellen. Het geeft leerlingen houvast en de mogelijkheid om geoefende vaardigheden direct toe te passen in bijvoorbeeld een tekst. Dit houdt voor de interventie in dat letters en woorden niet in 'droge' rijtjes, zonder context en zonder uitleg van het doel van de oefening worden aangeboden.

Voor de motivatie van de leerlingen is het van belang om oefeningen en teksten te kiezen die nauw aansluiten bij het leesniveau van de leerling. De begeleiding richt zich met name op datgene wat de leerling nog net niet zelfstandig kan (de zone van naaste ontwikkeling, hoogste instructieniveau AVI). In de begeleiding ga je steeds met kleine stapjes vooruit. Hierdoor krijgt een leerling de mogelijkheid om zo veel mogelijk succeservaringen op te doen met lezen en voorkom je faalervaringen die ten koste gaan van de motivatie.

Het motiveert leerlingen om aan te sluiten bij hun leeftijd en belevingswereld door te werken met leeftijdsadequate teksten. Je kunt leerlingen actief betrekken bij de invulling van de interventie door ze zelf boeken en teksten uit te laten kiezen.

In een effectieve begeleiding wordt de instructietijd uitgebreid en de hulp frequent gegeven. De begeleiding is een aanvulling op de leesinstructie in de klas, geen vervanging hiervan. De frequentie van de begeleiding is belangrijker dan de duur: het is beter om dagelijks 15 minuten te oefenen dan één keer per week gedurende 60 minuten. Per week moet er minimaal 1 uur extra instructie worden gegeven op het gebied van spelling en/ of lezen. De instructie wordt gegeven op letter-, woord- en tekstniveau. Het is belangrijk dat de leerling weet wat hij doet en waarom. Door veel herhaling automatiseert het leesproces en verbetert de leesvloeiendheid.

In de instructie wordt lezen gecombineerd met schrijven (multisensorieel), omdat deze twee vaardigheden elkaar positief beïnvloeden. Het programma Connect combineert het lezen en schrijven. Het naast elkaar lezen en schrijven versterkt de verbindingen die in het geheugen worden gevormd tussen letters en klanken.

Er moet een duidelijk verschil gemaakt worden tussen

- dyslexie (een hardnekkige stoornis)
- zwakke spellers en lezers.
- incidentele uitvallers

Via de methode-gebonden toetsen én de toetsen uit de Toetskalender wordt door de leerkracht gekeken naar het lees- en spellingsniveau van de leerlingen.

Indien een leerling ondanks extra hulp te weinig vooruitgang boekt zal er door de intern begeleider, de leerkracht en de ouders overlegd moeten worden over de vervolgstappen. Deze stappen zijn: diagnostiek (aankomen voor dyslexieonderzoek) en eventuele behandeling, maar ook aanpassingen en de inzet van hulpmiddelen passend bij de behoeftes van het kind (dispensatie en compensatie).

COMPENSATIE EN DISPENSATIE voor leerlingen met dyslexie

Compenserende en dispenserende maatregelen vergroten de autonomie van dyslectische leerlingen wat betreft hun functionele geletterdheid. Hierdoor zijn leerlingen in staat om geschreven taal te hanteren als middel voor communicatie en informatieverwerving. Het gebruik van compenserende software bevordert de zelfredzaamheid en versterkt het competentiegevoel bij dyslectische leerlingen, en motiveert hen om te blijven lezen. Ze worden er niet lui van, maar het helpt hen juist om op een hoger lees- en spellingniveau te komen. Op De Hobbitstee zal er vooral gewerkt worden met compenserende maatregelen zoals hieronder staan beschreven.

In het voortgezet onderwijs bestaat de mogelijkheid om onder bepaalde voorwaarden vrijstellingen (dispensatie) te verlenen.

Lezen

Mogelijke aanpassingen bij oefeningen en taken waarbij gelezen moet worden:

- Boeken lezen die qua inhoud aansluiten bij de leeftijd en interesses van de leerling, maar die qua technisch niveau vereenvoudigd zijn.
- De luisterversie gebruiken van kinderboeken waarin de leerling geïnteresseerd is.
- De leerling extra leestijd geven bij bijvoorbeeld zaakvakteksten.
- De leestaken voor zaakvakken verlichten, bijvoorbeeld door het klassikaal lezen van teksten).
- Teksten uitvergroten (bij toetsen).
- Teksten van toetsen voor begrijpend lezen een dag voor de afname hardop voorlezen, waarbij de leerling zelf meeleeft met de tekst.

Schrijven

Mogelijke aanpassingen bij oefeningen en taken waarbij geschreven moet worden:

- Extra hulp in de klas geven bij het schrijven van verhalen, verslagen en werkstukken.
- Spellingfouten zoveel mogelijk negeren, onder voorwaarde dat de leerling woorden waarvan hij de spelling niet kent zoveel mogelijk klankzuiver schrijft.
- Een gedifferentieerde beoordeling van dictees (bijvoorbeeld alleen fouten met een bepaalde spellingregel meetellen). Dit moet dan wel worden vermeld in Parnassys.
- De schrijftaak verlichten (minder pagina's).
- Het aantal oefeningen beperken (ook minder oefeningen als huiswerk meegeven).
- Extra tijd geven voor schrijftaken.
- Gebruik laten maken van hulpmiddelen zoals een woordenboek, regelkaart en tekstverwerker met spellingcontrole.
- Waar mogelijk mondeling overhoren in plaats van schriftelijk, bijvoorbeeld bij topografie.

In het toetsprotocol van De Hobbitstee staat beschreven welke compenserende maatregelen er mogelijk zijn voor dyslectische leerlingen bij de afname van Cito toetsen.

DYSLEXIE EN ZORGVERZEKERING

Sinds 1 januari 2015 valt de zorg voor kinderen met een ernstige enkelvoudige dyslexie (EED) onder de Jeugdwet. Hierbij gaat het over de vergoeding voor onderzoek en behandeling. De zorg voor kinderen met dyslexie bestaat uit een intake, diagnose en maximaal 60 uur behandeling.

De gemeenten zijn hiervoor verantwoordelijk (de transitie Jeugdzorg). Alleen de groep kinderen met ernstige enkelvoudige dyslexie komen voor vergoeding in aanmerking als zij aan de voorwaarden voldoen.

Criteria om in aanmerking te komen voor vergoede zorg?

- De school volgt het protocol Leesproblemen en Dyslexie.
- Uit het schooldossier blijkt dat er in het onderwijs minimaal een periode van 6 maanden (20 weken) extra hulp is geweest bij lees en/of spellingbegeleiding door een remedial teacher of leerkracht door middel van groeps- of individuele begeleiding.
- Er is sprake van 3x een E score voor lezen (cito DMT) **of** 3x een D score voor lezen en 3x een E score voor spelling.
- De school vermoedt dat er sprake is van ernstige, enkelvoudige dyslexie en ondanks de extra hulp is er onvoldoende vooruitgang bij het lezen en/of spellen.
- Volgens het Protocol Dyslexie Diagnostiek & Behandeling wordt de ernst van de dyslexie vastgesteld. Dyslexie die ernstig belemmerd wordt door andere, bijkomende leer- en/of gedragsproblemen, komt niet voor vergoeding in aanmerking. Hiervoor zijn andere voorzieningen.
- Lichte gevallen van dyslexie worden door de school zelf begeleid met extra ondersteuning.

Rol van de school

De school is de eerste verantwoordelijke om kinderen lees- en spellingonderwijs te bieden. De ondersteuning van leerlingen met lees- en spellingproblemen en niet-ernstige enkelvoudige dyslexie maakt onderdeel uit van de basisondersteuning die elke school biedt. Ieder samenwerkingsverband heeft eigen afspraken gemaakt over wat tot de basisondersteuning hoort en wat tot de extra ondersteuning behoort en bekostigd wordt door het samenwerkingsverband. De Wet passend onderwijs en de Jeugdwet bieden de

school de mogelijkheid om bij onvoldoende resultaat of bij vermoeden van ernstige dyslexie het kind voor behandeling te verwijzen naar specialistische dyslexiezorg.

Rol van de ouder

Als een kind ernstige lees- en spellingsproblemen heeft, kunnen ouders de school vragen of de school een vermoeden heeft van dyslexie. Ouders mogen de school vragen om de gegevens van het leerlingvolgsysteem te bespreken, welke extra hulp op school is geboden en wat het effect van die hulp was.

Ouders melden hun kind aan bij het Jeugdteam Montfoort. De ouder vraagt een dyslexieonderzoek aan, niet de school. De school moet wel het dossier aanleveren.

VERMOEDEN VAN DYSLEXIE, EN DAN???

Leerkracht signaleert m.b.v methodegebonden en methodeonafhankelijke toetsen en observaties van dagelijks werk van leerling. Of vermoeden van dyslexie is bekend d.m.v. overdrachtsgegevens.

Leerkracht verzamelt gegevens van methodegebonden en methodeonafhankelijke toetsen en observaties. Er wordt een IHP opgesteld en besproken met ouders.

Hulp die geboden wordt moet voldoen aan de eisen die gesteld worden in het protocol leesproblemen en dyslexie en moeten uitgevoerd worden op ondersteuningsniveau 3.

De hardnekkigheid van het probleem moet aangetoond worden door een duidelijke verslaglegging van de interventies die genomen zijn op ondersteuningsniveau 1, 2 en 3.

ONDERSTEUNINGSNIVEAU	STAP	
Niveau 1 Goed lees- en spellingonderwijs in klassenverband	1 Kwaliteit instructiegedrag en klassenmanagement	BASISONDERSTEUNING
	2 Juist gebruik van effectieve methodes ³	
	3 Gebruik leerlingvolgsysteem	
Niveau 2 Extra begeleiding in de klas door de leerkracht (zwakste 25% van de leerlingen)	4 Vaststellen van potentiële uitvallers en voldoende differentiatie in de klas	
Niveau 3 Specifieke interventies uitgevoerd en/of ondersteund door de zorgspecialist in de school (zwakste 10% van de leerlingen)	5 Vaststellen leerlingen met ernstige lees-/spellingproblemen en instructie individueel of in kleine groepje	
	6 Vaststellen van achterstand en hardnekkigheid: vermoeden van dyslexie	
Niveau 4 Diagnostiek en behandeling in het zorginstituut (zwakste 4% ⁴ van de leerlingen)	7 Vaststellen van dyslexie (psychodiagnostisch onderzoek)	
	8 Gespecialiseerde dyslexiebehandeling	

Groep 1 en 2

‘Natuurlijk is het zo dat pas in groep 3, wanneer er wordt begonnen met het formele leesen schrijfonderwijs, kan worden bepaald in hoeverre er daadwerkelijk sprake is van problemen op het gebied van lezen en spellen. In de kleuterperiode kan wel al worden vastgelegd bij welke kinderen de ontwikkeling in geletterdheid dreigt te stagneren’.

Wat is geletterdheid?

Geletterdheid is het vermogen om lezend en schrijvend te communiceren.

Er zijn drie fasen van geletterdheid te onderscheiden:

Ontluikende geletterdheid: deze vindt plaats in de voorschoolse periode. Kinderen van 0 tot 4 jaar leren de basisprincipes van de taal, ze leren mondeling te communiceren, ze leren spreken en luisteren.

Beginnende geletterdheid: deze fase speelt zich af in de groepen 1 t/m 3. Kinderen leren zich (verder) te oriënteren op geschreven taal, herkennen de functies van geschreven taal, krijgen zicht op het verband tussen gesproken en geschreven taal, ontdekken het principe van het alfabetisch principe en leren de elementaire leeshandeling.

Gevorderde geletterdheid: deze fase van geletterdheid vindt plaats na groep 3. Kinderen leren steeds sneller woorden te herkennen en zullen hun aandacht steeds meer richten op de betekenis of bedoeling van verschillende soorten teksten. Daarnaast leren de kinderen om informatie en ervaringen op te schrijven en schriftelijk te communiceren met anderen.

In de kleuterperiode spreken we over de beginnende geletterdheid. Hierin zijn tien tussendoelen te onderscheiden;

1. Boekoriëntatie
2. Verhaalbegrip
3. Functies van geschreven taal
4. Relatie tussen gesproken en geschreven taal
5. Taalbewustzijn
6. Alfabetisch principe
7. Functioneel ‘schrijven’ en ‘lezen’
8. Technisch lezen en schrijven, start
9. Technisch lezen en schrijven, vervolg
10. Begrijpend lezen en schrijven

Voor een vroege onderkenning van dyslexie is het noodzakelijk in de kleutergroepen te signaleren of een kind mogelijk kenmerken van dyslexie heeft. Voor de signalering wordt gebruik gemaakt van de KJK observatielijsten (bijlage 1). Bij de signalering houdt de leerkracht in het achterhoofd dat een trage ontwikkeling van beginnende geletterdheid zeker niet altijd tot leesproblemen zal leiden in de latere leerjaren.

Signaleren is een eerste stap. Handelen een tweede. In de kleutergroepen is er aandacht voor geletterde activiteiten in een betekenisvolle context. Voor leerlingen die hiaten in hun ontwikkeling vertonen worden er extra momenten gecreëerd met geletterde activiteiten. Deze activiteiten zijn terug te vinden in de themaplanners.

Groep 3

De kinderen in groep 3 volgen de methode Veilig Lereren en doen alle bij de methode behorende toetsen op het gebied van lezen en spelling.

Indien de leerkracht bij een kind vermoedens heeft van dyslexie kan de herkenninglijst voor dyslexie (**bijlage 2**) door de leerkracht worden ingevuld. Daarnaast kan de leerkracht gebruik maken van de observatielijst voor groep 3 (**bijlage 3**). Signalering van lees-/spellingproblemen, of vermoeden van dyslexie, is een eerste stap. Na de signalering en verzamelen van de gegevens volgen de interventies. De interventies worden vastgelegd in een individueel handelingsplan.

Gedurende het hele jaar worden de vorderingen gevolgd met de methode- en niet methodegebonden toetsen van Veilig Lereren en Cito. De Cito toetsen worden afgenomen volgens de toetskalender van De Hobbitstee (zie het toetsprotocol).

Groep:	Januari/ februari:	Juni:
3	Cito DMT versie A kaart 1-2 (na kern 7, maar niet later dan eind feb) Cito AVI (alle kinderen)	Cito Spelling Cito DMT versie B kaart 1-2 Cito AVI (alle kinderen)

Toetsen voor VLL:

Kern 3 Herfstsignalering
Kern 6 Wintersignalering
Kern 9 Lentesignalering
Kern 11 Eindsignalering

Bereiken van automatisering op woordniveau is een belangrijke basisstap in de leesontwikkeling. Het is om twee redenen essentieel om deze ontwikkeling op woordniveau zo goed mogelijk te volgen:

Automatisering op woordniveau vormt de basis voor het goed en vlot lezen van teksten. Leerlingen met leesproblemen/ dyslexie vallen juist uit bij het lezen van geïsoleerde woorden.

Groep 4

In groep 4 neemt de complexiteit van het leesproces toe. De vaardigheden die de leerlingen in groep 3 leren moeten leiden tot een automatisering van het leesproces. Leerlingen hebben in groep 4 (en 5) intensieve ondersteuning nodig bij het technisch lezen om nauwkeurig en vlot te leren lezen.

Het signaleren van lees- en spellingproblemen gebeurt met methode en methode onafhankelijke toetsen. De Cito toetsen worden afgenomen volgens de toetskalender van De Hobbitstee (zie het toetsprotocol).

Groep:	Januari/ februari:	Juni:
4	Cito Spelling Cito DMT versie A kaart 1-2-3 Cito AVI (bij een IV of V DMT)	Cito Spelling Cito DMT versie B kaart 1-2-3 Cito AVI (bij een IV of V DMT)

Indien de leerkracht bij een kind vermoedens heeft van dyslexie kan de herkenninglijst voor dyslexie (**bijlage 2**) door de leerkracht worden ingevuld. De leerkracht kan ook gebruik maken van de observatielijst voor groep 4 (**bijlage 4**). Signalering van lees-/spellingproblemen, of vermoeden van dyslexie, is een eerste stap. Na de signalering en

verzamenen van de gegevens volgen de interventies. De interventies worden vastgelegd in een individueel handelingsplan.

Groep 5 t/m 7

Indien de leerkracht bij een kind vermoedens heeft van dyslexie kan de herkenninglijst voor dyslexie (**bijlage 2**) door de leerkracht worden ingevuld. De leerkracht kan gebruik maken van de observatielijst voor zijn groep (**bijlage 5**). Bij leerlingen die in voorgaande groepen al kenmerken hadden van dyslexie en een IHP hebben wordt het IHP verder aangevuld.

Met behulp van observaties en toetsen worden de leerlingen gevolgd in hun leesontwikkeling. Onderstaand toetsrooster geeft aan welke toetsen er worden afgenomen voor de signalering.

Signalering van lees-/ spellingproblemen, of vermoeden van dyslexie, is een eerste stap. Na de signalering en verzamelen van de gegevens volgen de interventies. De interventies worden vastgelegd in een individueel handelingsplan.

Groep:	Januari/ februari:	Juni:
5 t/m 7	Cito Spelling Cito DMT versie A kaart 2-3 Cito DMT versie A kaart 1 (bij een IV of V score op kaart 2-3) Cito AVI (bij een IV of V op kaart 1-2-3 DMT)	Cito Spelling Cito DMT versie B kaart 2-3 Cito DMT versie B kaart 1 (bij een IV of V score op kaart 2-3) Cito AVI (bij een IV of V op kaart 1-2-3 DMT)

Groep 8

In groep 8 ligt het accent vooral op het verkrijgen van de officiële dyslexieverklaring, waardoor de overstap naar het voortgezet onderwijs zo geruisloos mogelijk kan verlopen.

Groep:	Januari/ februari:	Juni:
8	Cito Spelling Cito DMT versie A kaart 2-3 Cito DMT versie A kaart 1 (bij een IV of V score op kaart 2-3) Cito AVI (bij een IV of V op kaart 1-2-3 DMT)	Cito eindtoets

Indien er bij een leerling vermoedens zijn van dyslexie zijn onderstaande stappen noodzakelijk:

- vastleggen van toetsgegevens en/ of observaties in het IHP
- overleg leerkracht en intern begeleider + overleg met de ouders en leerling
- Uitbreiden van instructietijd (extra momenten creëren in of buiten de groep voor instructie) minimaal een uur per week
- Interventie vastleggen in het IHP op ondersteuningsniveau 1, 2 en 3
- Uitvoeren van interventie en elk half jaar evalueren

Bijlagen:

1. KIJK observatielijst 'auditieve waarneming'
2. Herkenningslijst
3. Observatieformulier groep 3
4. Observatieformulier groep 4
5. Observatieformulier groep 5- 8

Bijlage : KIJK observatielijst auditieve waarneming

leeftijd	Auditieve waarneming KIJK	Toegevoegd volgens dyslexieprotocol
3,6 - 4,0	<ol style="list-style-type: none"> 1. Onthoudt zinnen met een eenvoudige structuur t/m vier woorden en zegt ze na 2. Onthoudt een rijmpje 3. Zegt rijmpje op 	
4,0 - 4,6	<ol style="list-style-type: none"> 1. Onthoudt enkelvoudige opdrachten en voert ze uit 2. Onthoudt zinnen t/m zes woorden en zegt ze na 3. Zegt een reeks van drie woorden na (neus - mond - oog) 	<ol style="list-style-type: none"> 4. Luisteren naar geluiden en nabootsen 5. Korte zin nazeggen (drie woorden) 6. Kent het verschil tussen hard - zacht, hoog - laag, lang - kort 7. Meerlettergrepige woorden nazeggen
4,6 - 5,0	<ol style="list-style-type: none"> 1. Onthoudt tweevoudige opdrachten en voert ze uit 2. Herkent naam in een zin tussen andere namen (trefwoord) 3. Zegt lange woorden na (piekharenkappertje) 	<ol style="list-style-type: none"> 4. Zin nazeggen (vijf woorden) 5. Moeilijke meerlettergrepige woorden nazeggen 6. Rijmzinnnetjes afmaken 7. Geluid lokaliseren
5,0 - 5,6	<ol style="list-style-type: none"> 1. Onthoudt zinnen met zeven tot negen woorden en zegt ze na 2. Onthoudt een versje met meer dan vier regels en zegt dit op 3. Zegt reeks van vier woorden na (huis - trein - gras - boot) 	<ol style="list-style-type: none"> 4. Trefwoord herkennen in zinnen 5. Woorden verdelen en samenvoegen op lettergreep niveau 6. Bij twee woorden eerste of laatste woord noemen 7. Rijmwoorden bedenken bij plaatjes
5,6 - 6,0	<ol style="list-style-type: none"> 1. Hoort verschil tussen woorden die op elkaar lijken neus - reus, buil - beul 2. Rijmt met eenvoudige woorden 	<ol style="list-style-type: none"> 3. Bij drie woorden de eerste of laatste noemen 4. Trefwoord in een verhaal of reeks woorden herkennen 5. Woorden verdelen en samenvoegen op lettergreep niveau 6. Zelf rijmwoorden bedenken 7. MKM woorden synthetiseren met plaatje als ondersteuning
6,0 - 6,6	<ol style="list-style-type: none"> 1. Voegt klanken van eenlettergrepig woord samen 2. Onthoudt een reeks van vijf woorden (poes - hond - koe - paard - schaap) 	<ol style="list-style-type: none"> 3. Bij drie woorden de eerste, middelste en laatste kunnen noemen 4. MKM woorden synthetiseren 5. Plaatjes sorteren op gelijke eind- of beginklank 6. Zegt een reeks van vijf woorden na 7. Onthoudt zinnen van negen á tien woorden 8. Verschil horen tussen lang en kort woord (reus - kabouter) 9. Van drie woorden twee rijmende woorden horen 10. Zin verdelen in woorden

Bijlage 2: Herkenningslijst

Herkenningslijst dyslexie

Naam leerling:.....
Groep: 1 2 3 4 5 6 7 8

Ingevuld door:.....
Datum:.....

Kies die punten uit die voor jouw groep van belang zijn

0= nooit
1= bijna nooit
2= soms
3= meestal

Specifieke risicofactoren:

Dyslexie in de familie	ja/ nee
Vertraagde spraak- taalontwikkeling	ja/ nee
Logopedie i.v.m. spraak taalproblemen	ja/ nee
Problemen met het snel benoemen van bijvoorbeeld kleuren	ja/ nee
Moeite met het leren van namen van klasgenoten	ja/ nee

Algemeen

1.	Heeft moeite met het maken van goede zinnen	0	1	2	3
2.	Heeft moeite met verbuigen van werkwoorden	0	1	2	3
3.	Voert een ingewikkelde opdracht maar gedeeltelijk uit	0	1	2	3
4.	Heeft moeite met reeks woorden nazeggen	0	1	2	3
5.	Heeft moeite met namen van de week	0	1	2	3
6.	Heeft moeite met de begrippen links en rechts	0	1	2	3
7.	Heeft moeite met namen van de kleuren	0	1	2	3
8.	Heeft moeite met namen van andere kinderen	0	1	2	3
9.	Heeft moeite met het leren van versjes en liedjes	0	1	2	3
10.	Heeft moeite met het vinden van de juiste woorden	0	1	2	3
11.	Heeft moeite moeilijk woorden te vinden ("dinges")	0	1	2	3
12.	Gebruikt soms eigen woorden voor bepaalde begrippen	0	1	2	3
13.	Kan zich moeilijk concentreren op 'talige' taken	0	1	2	3

Opmerkingen:

Lezen

1.	Kan met moeite letters samenvoegen tot een woord	0	1	2	3
2.	Heeft moeite met het maken van goede zinnen	0	1	2	3
3.	Heeft moeite met reeks woorden nazeggen	0	1	2	3
4.	Heeft moeite met zinnen <i>precies</i> nazeggen	0	1	2	3
5.	Heeft moeite met het leren van versjes en liedjes	0	1	2	3
6.	Heeft moeite met moeilijke woorden vinden ("dinges")	0	1	2	3
7.	Leert moeizaam lettertekens	0	1	2	3
8.	Verwart tekens die op elkaar lijken of bijna het zelfde klinken(m/n, b/d, z/s, v/w, u/eu/ui)	0	1	2	3
9.	Herkent niet snel alle geleerde (globaal-)woorden	0	1	2	3
10.	Herkent veel voorkomende woorden niet	0	1	2	3
11.	Herkent niet alle letters	0	1	2	3
12.	Herkent veel terugkerende letterclusters niet	0	1	2	3
13.	Herkent geen voor- en achtervoegsels als be-, ge-, ver-, -ig, -lijk	0	1	2	3
14.	Herkent geen open en gesloten lettergrepen	0	1	2	3
15.	Leest radend	0	1	2	3
16.	Leest spellend	0	1	2	3
17.	Heeft geen zin in lezen	0	1	2	3
18.	Kan zich in het algemeen moeilijk concentreren op 'talige' taken	0	1	2	3
19.	Kan zich moeilijk concentreren tijdens lezen	0	1	2	3
20.	Kan teksten beter luisterend dan lezend begrijpen	0	1	2	3
21.	Kan aangeleerde begrijpend- leesstrategieën niet toepassen	0	1	2	3
22.	Is gespannen bij hardop lezen in het bijzijn van anderen	0	1	2	3

Opmerkingen:

Schrijven /spellen

1.	Leert moeizaam alle lettertekens schrijven	0	1	2	3
2.	Verwart tekens die op elkaar lijken of bijna hetzelfde klinken(m/n, b/d, z/s, v/w, u/eu/ui)	0	1	2	3
3.	Heeft veel moeite met verbonden schrijven	0	1	2	3
4.	Maakt veel vergissingen en verbeteringen in het werk	0	1	2	3
5.	Het werk ziet er niet verzorgd uit	0	1	2	3
6.	Aandacht voor goed spellen gaat ten koste van die voor mooi schrijven	0	1	2	3
7.	Laat wel eens iets weg in een woord	0	1	2	3
8.	Voegt wel eens iets toe in een woord	0	1	2	3
9.	Laat wel eens iets weg in een zin	0	1	2	3
10.	Schrijft woorden vaak zoals uitgesproken	0	1	2	3
11.	Herkent weinig spellingregels en regelmatigheden	0	1	2	3
12.	Blijkt achteraf vaak wel te weten hoe het moet, maar doet het toch fout	0	1	2	3
13.	Gebruikt(e) eigen trucjes (ezelsbruggen)	0	1	2	3
14.	Heeft geen zelfcorrectie	0	1	2	3
15.	Schaamt zich voor de fouten in het schriftelijk werk	0	1	2	3
16.	Schrijft niet graag een opstel, verslag of verhaal.	0	1	2	3
17.	Kan zich moeilijk concentreren tijdens schrijven	0	1	2	3
18.	Kan (school-)werk goed plannen.	0	1	2	3

Opmerkingen:

Andere vakgebieden

1.	Kan instructies moeilijk precies onthouden	0	1	2	3
2.	Maakt fouten in de notatiewijze van cijfers (31=13)	0	1	2	3
3.	Maakt vergissingen bij het hoofdrekenen	0	1	2	3
4.	Gebruikt eigen trucjes (ezelsbruggen)	0	1	2	3
5.	Gebruikt eigen regels	0	1	2	3
6.	Kan de rekentafels moeilijk precies onthouden	0	1	2	3
7.	De tafeln kennis is niet geautomatiseerd	0	1	2	3
8.	Moeite met klokkijken en weinig begrip van tijd	0	1	2	3
9.	Moeite met contextsommen	0	1	2	3
10.	Kan rijtjes bij aardrijkskunde moeilijk precies onthouden	0	1	2	3
11.	Heeft weinig feitenkennis van jaartallen, namen e.d.	0	1	2	3
12.	Doet niet graag schriftelijke taken bij andere vakgebieden	0	1	2	3
13.	Presteert beter in andere vakgebieden dan lezen en schrijven	0	1	2	3
14.	Past(te) geen zelfcorrectie toe bij het maken van werkstukken	0	1	2	3
15.	Kan zich moeilijk concentreren op de lees- en schrijftaken bij andere vakgebieden	0	1	2	3
16.	Past geen zelfcorrectie toe bij Engelse spelling en zinsbouw	0	1	2	3
17.	Schrijft woorden bij Engels zoals je ze uitspreekt	0	1	2	3
18.	Herkent veel voorkomende letterclusters bij het Engels niet	0	1	2	3
19.	Herkent veel voorkomende woorden bij Engels niet	0	1	2	3
20.	Heeft verwarring bij de schrijfwijze van Engelse woorden	0	1	2	3

Opmerkingen:

Bijlage 3: Observatieformulier groep 3

Observaties groep 3

Observaties ter aanvulling op de toetsresultaten

Taakwerkhouding:

Leesplezier/ motivatie:

Is het kind gemotiveerd om te lezen en te schrijven?

Concentratie tijdens lezen/ schrijven:

Kan het kind geconcentreerd lezen/schrijven?

Hoe lang kan hij in de groep bezig zijn met lezen/ schrijven?

Op welk tijdstip van de dag kan de extra begeleiding het beste plaatsvinden?

Hoe lang kan hij tijdens één-op-één situaties bezig zijn met lezen/schrijven?

Taakgerichtheid tijdens lezen/ schrijven:

Is de leerling voldoende betrokken bij het lezen/ schrijven of is hij vaak met wat anders bezig of aan het dromen?

Aanpakgedrag:

Zelfreflectie en zelfverbetering:

In welke mate verbetert de leerling zijn lees/ schrijffouten?

Strategiegebruik tijdens lezen/ schrijven

In welke mate gebruikt de leerling leesstrategieën?

Welke strategieën gebruikt hij?

Zelfstandig lezen wel/ niet mogelijk

Kan de leerling zelfstandig een boek lezen?

Geheugen:

Tijdens het lezen/ schrijven

Kan de leerling woordbeelden goed onthouden?

Kan de leerling de rode draad van het verhaal vasthouden tijdens het lezen?

Instructie

Kan de leerling instructies en opdrachten goed onthouden?

Emotionele factoren:

Emotionele reactie op de leesproblemen

Laat de leerling blijken dat hij last heeft van de leerproblemen?

Zo ja, waar blijkt dat uit?

Zelfvertrouwen tijdens lezen/ schrijven

Heeft de leerling een laag zelfbeeld tijdens lees-/ schrijfactiviteiten?

Is er sprake van faalangst bij het lezen/schrijven?

Leerbaarheid:

Is leerling voldoende leerbaar?

Pikt de leerling voldoende op van de extra interventies?

Zo ja, waaruit blijkt dat?

Thuisituatie:

Leescultuur thuis

Wordt er thuis veel (voor)gelezen?

Wat zijn de verwachtingen van de ouders naar het kind?

Wordt er thuis leeshulp geboden? Zo ja, hoe gaat dat? Zo nee, is het in principe wel mogelijk?

Komen er lees-/ spellingproblemen in de familie voor?

Klas:

Reacties van de groep op leesprestaties

Voelt de leerling zich voldoende geaccepteerd door de klasgenoten?

Hoe reageert de groep op de zwakke leesprestaties van de leerling?

Leescultuur in de klas

Is er voldoende lees/schrijfmateriaal in de klas voor de leerling?

Is er voldoende tijd voor extra begeleiding van de leerling?

Voorkeuren van de leerling:

Hobby's en interessegebieden

Welke onderwerpen spreken de leerling het meest aan?

Vormgeving van leesmateriaal

Heeft de leerling voorkeur voor boeken met illustraties of juist niet?

Heeft de leerling voorkeur voor een bepaald lettertype?

Heeft de leerling voorkeur voor een bepaalde lettergrootte?

Bijlage 4: Observatieformulier groep 4

Observatiepunten in groep 4

Hanteren van leesstrategieën:

- Als de leerling spelt, doet hij dat hoorbaar of verinnerlijkt?
- Als de leerling raadt, doet hij dat op basis van de context (anticiperend) of blindelings?
- Maakt de leerling gebruik van lettercombinaties?

De leessnelheid:

- Hoe is de leessnelheid vergeleken met groepsgenoten?
- Begint de leerling regelmatig opnieuw met lezen?
- Herhaalt de leerling vaak woorden?

Het gebruik van contextinformatie:

- Maakt de leerling gebruik van de zincontext bij het lezen van zinnen?
- Maakt de leerling gebruik van de illustraties?

Problemen met het lezen van bepaalde woorden:

- Heeft de leerling problemen met het lezen van bepaalde woorden?
- Zo ja, welke soorten woorden zijn dat?

Veel zwakke lezers hebben problemen met het lezen van meerlettergrepige woorden en met woorden die voor- of achteraan drie medeklinkers hebben.

De uitspraak:

- Hoe is de uitspraak tijdens het hardop lezen?
(Bij sommige leerlingen wordt het lezen negatief beïnvloed door slecht articuleren, het gebruik van dialect of slechte verstaanbaarheid. Vaak is dit al een langer bestaand probleem en is er logopedische informatie bekend van de leerling.)

Woordenschat:

- Hoe is de leeswoordenschat vergeleken met groepsgenoten?

Begrijpend lezen:

- Hoe is het leesbegrip vergeleken met groepsgenoten?
- Hoe is de interpunctie (houdt de leerling rekening met leestekens?) en de zinsmelodie?
(Vaak kun je aan de intonatie horen of de leerling begrijpt wat hij leest.)

Spellen:

- Hoe is de spellingvaardigheid bij het schrijven van een verhaal?
- Beheerst de leerling bepaalde klank-letterkoppelingen niet?
- Beheerst de leerling bepaalde spellingregels niet?

Metacognitieve vaardigheden:

- Corrigeert de leerling zelf fouten tijdens het hardop lezen?

Leesmotivatie:

- Hoe is de leesmotivatie van de leerling?

Gegevens spellingvaardigheid in groep 4 voor aanvang van interventies

Relevante informatie voor aanvang van spellinginterventies

Wat is het spellingniveau?

Cito *en/ of* PI-dictee

en Spontane schrijfproducten

Welke informatie levert de foutenanalyse op?

De leerling verbetert verschrijvingen vaak zelf.

Er is sprake van een gebrek aan automatisering.

Er is sprake van een gebrek aan regelkennis.

Er is sprake van een discrepantie tussen spellen op woordniveau en zinsniveau.

Er is sprake van een discrepantie tussen spontaan schrijven en dictee.

Welke soorten fouten maakt de leerling?

Verkeerde klank- letterkoppelingen.

Spiegelen van bepaalde letters

Weglaten, verwisselen of toevoegen van letters.

Medeklinkerreductie (bijv. 'schr' wordt 'sch').

Weglaten van lettergrepen.

Omdraaiingen van lettergrepen of –groepen.

In welke mate is de spellingvaardigheid geautomatiseerd?

Hoe is het schrijftempo?

Denkt de leerling tussendoor veel na?

Is er sprake van een oud spellingprobleem? (zie de gegevens uit groep 3)

Is er mogelijk een relatie met dyslexie?

Is er sprake van ingeslepen (geautomatiseerde) foutenpatronen?

Heeft de leerling voldoende oefenmogelijkheden gehad?

Heeft de leerling in het verleden voldoende extra ondersteuning gekregen bij het spellen? (zie de gegevens uit groep 3)

Heeft de leerling in groep 4 voldoende expliciete instructie gekregen op het juiste niveau (in de zone van naaste ontwikkeling)?

Was er in principe voldoende oefenmateriaal beschikbaar voor de leerling?

Heeft de leerling voldoende mogelijkheden gehad om intensief te oefenen?

Beklijven geoefende vaardigheden in voldoende mate?

Welke bijkomende factoren beïnvloeden de spellingontwikkeling?

Hoe is de motivatie om te schrijven?

Hoe is de mate van zelfsturing?

Is de leerling voldoende leerbaar?

Komt de leerling uit een tweetalige of taalzwakke omgeving?

Hoe is de concentratie en taakgerichtheid?

Is er sprake van frustratie en vermijdingsgedrag? Zo ja, hoe uit zich dat?

Is het handschrift een complicerende factor? Zo ja, in welke zin?

Komen er spellingproblemen in de directe familie voor?

Hoe is de ondersteuning thuis? Zijn er mogelijkheden om thuis te oefenen?

Bijlage 5: Observatieformulier groep 5 t/m 8

Observatiepunten groep 5- 8

Hanteren van leesstrategieën:

Als de leerling spelt, doet hij dat hoorbaar of verinnerlijkt?

Als de leerling raadt, doet hij dat op basis van de context (anticiperend) of blindelings?

Maakt de leerling gebruik van lettercombinaties?

De leessnelheid:

Hoe is de leessnelheid vergeleken met groepsgenoten?

Begint de leerling regelmatig opnieuw met lezen?

Herhaalt de leerling vaak woorden?

Het gebruik van contextinformatie:

Maakt de leerling gebruik van de zincontext bij het lezen van zinnen?

Maakt de leerling gebruik van de illustraties?

Problemen met het lezen van bepaalde woorden:

Heeft de leerling problemen met het lezen van bepaalde woorden?

Zo ja, welke soorten woorden zijn dat?

Veel zwakke lezers hebben problemen met het lezen van meerlettergrepige woorden en met woorden die voor- of achteraan drie medeklinkers hebben. Sommige dyslectische leerlingen hebben opvallend veel moeite met korte functiewoorden, zoals lidwoorden, voorzetsels en persoonlijke voornaamwoorden.

De uitspraak:

Hoe is de uitspraak tijdens het hardop lezen?

Bij sommige leerlingen wordt het lezen negatief beïnvloed door slecht articuleren, het gebruik van dialect of slechte verstaanbaarheid. Vaak is dit al een langer bestaand probleem en is er logopedische informatie bekend van de leerling.

Woordenschat:

Hoe is de leeswoordenschat vergeleken met groepsgenoten?

Begrijpend lezen:

Hoe is het leesbegrip vergeleken met groepsgenoten?

Hoe is de interpunctie (houdt de leerling rekening met leestekens?) en de zinsmelodie?

Vaak kun je aan de intonatie horen of de leerling begrijpt wat hij leest.

Spellen:

Hoe is de spellingvaardigheid bij het schrijven van een verhaal?

Beheerst de leerling bepaalde grafeem-foneemkoppelingen niet?

Beheerst de leerling bepaalde spellingregels niet?

Metacognitieve vaardigheden:

Corrigeert de leerling zelf fouten tijdens het hardop lezen en tijdens het schrijven van een verhaal?

Leesmotivatie:

Hoe is de leesmotivatie van de leerling?

Aanvullende observaties tijdens lees- en schrijfactiviteiten voor groep 5- 8

Lees- /schrijfstrategieën

Strategiegebruik tijdens lezen en schrijven:

In welke mate gebruikt de leerling strategieën tijdens lezen, spellen stellen?

Welke strategieën gebruikt hij?

Vraagt hij hulp aan anderen?

In welke mate bekijken aangeleerde strategieën?

Werkhouding

Lees- en schrijfmotivatie:

Is de leerling gemotiveerd om te lezen en te schrijven?

Taakgerichtheid tijdens lezen en schrijven:

Is de leerling voldoende betrokken bij het lezen en schrijven of is hij vaak met wat anders bezig of aan het dromen?

Kan hij in een klein groepje taakgericht bezig zijn met lees- en schrijfactiviteiten?

Concentratie tijdens lezen en schrijven:

Kan de leerling geconcentreerd lezen en schrijven?

Bij welk type lees- en/of schrijfactiviteiten is de leerling het meest geconcentreerd?

Hoe lang kan hij in de groep bezig zijn met lezen en schrijven?

Op welk tijdstip van de dag kan de extra begeleiding het beste plaatsvinden?

Hoe lang kan hij tijdens één-op-één situaties bezig zijn met lezen en schrijven?

Aanpakgedrag

Organisatie en planning:

Hoe vaardig is de leerling in het organiseren en plannen van zijn lees- en schrijfactiviteiten?

Zelfreflectie en zelfverbetering:

Kan de leerling reflecteren op zijn werk?

In welke mate verbetert de leerling zijn lees- en schrijffouten?

Is het handschrift een complicerende factor bij het controleren van eigen werk? Zo ja, in welke zin?

Zelfstandig lezen wel/ niet mogelijk:

Kan de leerling zelfstandig een boek lezen?

Leest hij bij voorkeur stil of hardop?

Begrijpen van instructie:

Kan de leerling instructies en opdrachten goed onthouden?

Kan hij lees- en schrijfactiviteiten uitvoeren aan de hand van een stappenplan?

Vormgeving van leesmateriaal:

Heeft de leerling voorkeur voor boeken met illustraties of juist niet?

Heeft de leerling voorkeur voor een bepaald(e) lettertype, lettergrootte en/ of regelafstand? Zo ja, welke?

Emotionele factoren

Emotionele reactie op de lees- en spellingproblemen:

Laat de leerling blijken dat hij last heeft van de problemen met lezen en/ of spellen? Zo ja, waar blijkt dat uit?

Zelfvertrouwen tijdens lezen en schrijven:

Heeft de leerling een laag zelfbeeld tijdens lees- en schrijfactiviteiten?

Is er sprake van faalangst bij lezen en/of schrijven?

Is er sprake van vermijdingsgedrag bij lezen en/of schrijven?

Zo ja, waar blijkt dat uit?

Reacties van de groep op leesprestaties:

Voelt de leerling zich voldoende geaccepteerd door de klasgenoten?

Hoe reageert de groep op de zwakke leesprestaties van de leerling?

Hobby's en interessegebieden:

Welke onderwerpen spreken de leerling het meest aan?

Thuisituatie

Leescultuur thuis:

Wordt er thuis veel (voor)gelezen?

Wat zijn de verwachtingen van de ouders naar het kind?

Wordt er thuis leeshulp geboden? Zo ja, hoe gaat dat? Zo nee, is het in principe wel mogelijk?

Komen er lees- en/ of spellingproblemen in de familie voor?